

Джерела та література

1. Александрович В. Релігійна мистецька культура XVII століття: нова релігійна ситуація, нове мистецтво // Берестейська унія і українська культура XVII століття : матеріали Третіх «Берестейських читань» (Львів, Київ, Харків, 20–23 черв. 1995 р.) / ред. Б. Гудзяк, О. Турій. – Львів : [б. в.], 1996. – С. 144–153.
2. Генеральні візитації церков і монастирів Володимирської унійної єпархії кінця XVII – початку XVIII століття : книга протоколів та окремі описи / заг. ред. та іст. нарис : Анжей Гіль, Ігор Скочиляс ; упорядкув. : Анжей Гіль, Ірина Макевич, Ігор Скочиляс, Ірина Скочиляс. – Львів ; Люблін : Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (Львів. від-ня) ; Ін-т Центрально-Східної Європи у Любліні, 2012. – СХХХХVIII + 282 с.
3. Скочиляс І. Акти візитацій у науково-краєзнавчих дослідженнях з історії Волині / І. Скочиляс // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь : матеріали ІХ наук. іст.-краєзн. міжнар. конф. – Луцьк : [б. в.], 1998. – С. 33–34.
4. Скочиляс І. Генеральні візитації в українсько-білоруських єпархіях Київської уніатської митрополії. 1596–1720 роки / І. Скочиляс // Записки Наукового товариства імені Шевченка : пр. іст.-філософ. секції. – Львів : [б. в.], 1999. – Т. СХХХХVIII. – С. 46–92.
5. Скочиляс І. Протоколи генеральних візитацій церков Київської уніатської митрополії XVIII століття: (на прикладі недатованої єпископської ревізії Щирецького намісництва) / І. Скочиляс // Записки Наукового товариства імені Шевченка : пр. іст.-філософ. секції. – Львів : [б. в.], 1999. – Т. СХХХХVIII. – С. 434–514.
6. Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. Т. 2 : Протоколи генеральних візитацій / І. Скочиляс. – Львів : Вид-во Укр. католического ун-ту, 2004. – ССVIII, 512 с.
7. Терський С. Княже місто Володимир : монографія / С. Терський. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – 320 с.
8. Gil A. Chełmska diecezja obrządku wschodniego zagadnienia organizacji terytorialnej w XVII i XVIII wieku // Polska–Україна: 1000 lat sąsiedztwa. – Przemyśl : PWIN 2000. – Т. 5. – S. 29–60.
9. Gil A. Chełmska diecezja unicka 1596–1810. Dzieje i organizacja / A. Gil. – Lublin : IEŚW, 2005. – 337 s.

Рецензія надійшла до редколегії
24.04.2013 р.

УДК 904 (477)+351. 853

Дмитро Кепін

**Вагоме дослідження з теорії пам'яткознавства (рецензія
на книгу Гриффена Л. О. «Теоретические основания памятниковедения»*)**

Розвиток пам'яткознавчої діяльності, подальше зростання її суспільного, науково-культурного значення передбачає розробку й застосування у цій галузі науки і практики відповідних теоретичних засад. На відміну від теорії музеології (музеезнавства), зокрема дослідження її структурних елементів, яка в Україні все активніше набуває свого розвитку з 1990-х рр. (Ю. Омельченко, С. Гаврилюк, Р. Маньковська, О. Климишин, О. Сошнікова, І. Шидловський, Ю. Чернобай та ін.), є значно менше праць, що стосуються теорії пам'яткознавства (С. Кот, Е. Піскова, Л. Федорова, С. Руденко).

Тому вагомим етапом у розробці теорії цієї науки слід вважати вихід книги «Теоретические основания памятниковедения» Леоніда Александровича Гриффена – доктора технічних наук, професора, провідного наукового співробітника Центру пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Праця дослідника є органічним продовженням його студій з пам'яткознавства, зокрема першого розділу «Предмет і метод пам'яткознавства» колективної монографії «Основи пам'яткознавства» (за загальною редакцією Л. Гриффена та О. Титової).

© Кепін Д., 2013

* Гриффен Л. А. Теоретические основания памятниковедения / Л. А. Гриффен ; науч. ред. Е. Н. Титова ; Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК. – К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2012. – 84 [2] с.

Невелика за обсягом книга складається з 12 тематичних нарисів, які дають уявлення читачам про власне бачення вченим місця пам'яткознавства в системі наук. Як і в колективній монографії, дослідник під пам'яткознавством розуміє наукову дисципліну, що «своїм об'єктом має історико-культурну спадщину, а предметом – суспільне функціонування пам'яток історії та культури. При цьому основною суспільною функцією об'єктів культурної спадщини (пам'яток історії та культури) є сприяння соціалізації індивіда, зокрема, визначенню їм своїх соціально-історичних координат у багатомірному просторі суспільного життя, встановленню зв'язків із “корінням” через його “занурення” у минуле шляхом впливу ціннісної інформації, яку несе автентичний артефакт» (с. 74). У цьому контексті дослідник розглядає річ як категорію пам'яткознавства (с. 8–9, 32).

Докладно розглянуто критерії і принципи класифікації пам'яток. Запропоновано класифікацію артефактів – потенційних пам'яток історії та культури, а саме: технічні пристрої та знаки (с. 15, 74–81). При цьому Л. Гріффен зазначає, що пам'ятки історії та культури не є тотожними поняттями. Власне, потрібно розрізняти пам'ятку культури та пам'ятку історії, хоча це не завжди можливо здійснити під час наукового дослідження. Розрізняти ці пам'ятки потрібно залежно від того контексту, в якому дослідник їх розглядає (с. 40–53). Класифікувати пам'ятки можна за функціональними особливостями. Значну увагу Л. Гріффен приділив специфіці пам'яток техніки (с. 53–59).

Науковець також докладно аналізує специфіку джерелознавства як наукової дисципліни та її відмінність від пам'яткознавства. Слід розрізняти власне «історичне джерело» й «пам'ятку історії та культури». Усе це дало можливість автору показати відмінність завдань цих наук (с. 10–21).

Розглядаючи науковий статус пам'яткознавства, Л. Гріффен відзначає, що теоретичні дослідження у галузі вивчення цієї науки заклав російський учений П. Боярський. Вони були продовжені в роботах інших фахівців, положення яких концептуально не відрізняються від його поглядів (с. 17). З цим важко погодитися. Так, у 1980-х роках, коли з'явилися праці П. Боярського, теорію пам'яткознавства стала також розглядати філософ І. Кучмаєва (Культурное наследие: современные проблемы. – М. : Наука, 1987. – 176 с.). Незважаючи на деяку заідеологізованість, багато її положень не втратили актуальності й сьогодні. Дослідниця розглядає проблеми спадкоємності культури, дає дефініцію понять «культурна спадщина», «предмет антикваріату», «стиль спадкоємності культури», розглядає функції культурної спадщини; особливу увагу при цьому звертає на ціннісно-орієнтаційну та компенсаторно-рекламаційну функції. Докладно І. Кучмаєва вивчає механізми спадкоємності культури, соціальні форми й конкретний зміст культурних цінностей, роль культурних інститутів суспільства в освоєнні культурних цінностей.

Серед науковців, які досліджують теорію пам'яткознавства у контексті музеєфікації історико-культурної спадщини, значний внесок зробили російські музеєзнавці Е. Шулепова, М. Каулен, археолог та музеєзнавець І. Мінеєва, а також білоруська дослідниця Т. Джумантаєва.

Аналізуючи погляди зарубіжних учених, Л. Гріффен відзначає, що хорватський дослідник Т. Шола виділяє пам'яткознавство як науку (с. 81), проте в працях вченого не трапляється цього терміна, натомість ідеться про музеї та музеографію. Т. Шола гадає, що музеєм можна називати будь-яку інституцію, яка займається предметами (або інформацією), їх зберіганням, аналізом та оцінкою з погляду минулого і сьогодення. Під «музеографією» вчений розуміє наукову дисципліну, яка не тотожна «музеології» і має вивчати форми і методи діяльності музеїв. Т. Шола вважає, що більшість досліджень у галузі музеєзнавства мають музеографічний характер і жодною мірою не стосуються власне теорії музеєзнавства як наукової дисципліни. На думку науковця, предметом дослідження цієї дисципліни є музей як феномен спадщини людства. Дослідник у 1980-х роках увів поняття «вивчення спадщини» (англ. *heritology*) та «мнемологія» (англ. *mnemologie* – збереження пам'яті). Майбутнє за музеями такого типу, які комплексно вивчатимуть спадщину загалом, а не окремі прояви культури Людини, що зафіксована в речах – пам'ятках – музейних предметах. Фактично в майбутньому музеєзнавство (англ. *museology*), або мнемологія, може стати неначе інформаційно-управлінською наукою, яка досліджуватиме проблеми спадщини на основі вивчення діяльності бібліотек, музеїв, виставкових центрів, реставраційних служб, інституцій, що займаються охороною пам'яток, архівів, сінематек, інших організацій і засобів інформації, причетних до збереження спадщини. Музеї створюються тоді, коли з'являється потреба перешкодити зникненню одних цінностей, зберегти інші або відобразити прагнення певної групи або частини суспільства.

Слово «музей» у сучасному суспільстві залишається терміном, який позначає прийоми та методи колекціонування, вивчення, зберігання і передачі автентичних цінностей і людського досвіду. Музей, за Т. Шолю, у своїй роботі використовує розмаїття чуттєвих, емоційних і інтелектуальних каналів, що дає змогу стати йому однією з форм популяризації наукового та художнього досвіду (Шола Т. Предмет и особенности музеологии / Т. Шола // *Museum*. – 1987. – № 153. – С. 49–53; Мосты: музей эпохи глобализации / Т. Шола // *Museum*. – 2001. – № 3. – С. 57–60; *Essays on Museums and their Theory : Towards a Cybernetic Museum*. – Helsinki, 1997. – 294 p.).

Книга Л. Гріффена не вичерпує усього розмаїття проблем пам'яткознавства. Наприклад, автор не аналізує особливостей пам'яток природи. Тому потрібно підготувати академічну монографію з теорії природничо-наукового (природничо-історичного) пам'яткознавства. Певні напрацювання серед вітчизняних дослідників щодо цього питання вже є (Стецюк В. В. Природна та етнокультурна спадщина України: новітні дослідження / В. В. Стецюк, В. Г. Пазинич, Т. Г. Ткаченко / за заг. ред. проф. В. В. Стецюка. – К. : Вища шк., 2012. – 342 с.; Підлісецька І. О. Картографічне моделювання історико-культурної спадщини України : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.12 «Географічна картографія» / Підлісецька І. О. – К., 2012. – 20 с.).

Рецензована праця Л. Гріффена є, безперечно, значною подією у вітчизняному пам'яткознавстві і вагомим внеском у розробку категоріального апарату цієї науки. Книга буде корисною не тільки в навчальному процесі під час підготовки фахівців відповідних спеціальностей, а й науковцям, яких спонукатиме до творчих дискусій, усім, кому небайдужа доля національної та світової культурної спадщини.

Рецензія надійшла до редколегії
22.04.2013 р.